

Biblioteka jako przestrzeń dla (neuro)różnorodności. Aspekty organizacyjne i społeczne

(Library as a Space for (Neuro)Diversity: Organizational and Social Dimensions)

Słowa kluczowe: autyzm, neuroróżnorodność, dostępność, usługi biblioteczne, przestrzenie biblioteczne

Abstrakt: W artykule zaprezentowano zagadnienie biblioteki jako przestrzeni otwartej na potrzeby różnych grup odbiorców. W tym kontekście przedstawiono pojęcie autyzmu – zaburzenia neurorozwojowego obejmującego interakcje społeczne, komunikację i stereotypowe zachowania, którym dotknięci mogą być również odbiorcy usług bibliotecznych. Omówiono pokrótce skalę występowania zjawiska. Ukazano bibliotekę jako przestrzeń potencjalnie przyjazną i dostępną dla osób autystycznych i wreszcie skupiono się na organizacyjnych aspektach działań w tym obszarze, a zwłaszcza opisie dobrych, sprawdzonych praktyk bibliotecznych oraz podejmowanych przez różne typy bibliotek działaniach na rzecz osób neuroróżnorodnych.

Keywords: autism, neurodiversity, accessibility, library services, library spaces

Abstract: This article examines the library as a space designed to respond to the needs of diverse user groups. Within this framework, autism is discussed as a neurodevelopmental condition affecting social interaction, communication, and patterns of behavior, which may also characterize users of library services. The prevalence of autism is briefly outlined. The library is subsequently conceptualized as a potentially accessible and supportive environment for individuals on the autism spectrum. The final part of the article focuses on the organizational dimensions of activities in this area, with particular emphasis on the identification of established good practices and on initiatives implemented by different types of libraries to support neurodiverse users.

Biblioteki dla jednych są miejscem ciszy, odpoczynku i skupienia, przestrzenią służącą poszukiwaniu informacji oraz zdobywaniu wiedzy. Inni kojarzą je przede wszystkim z warsztatami, spotkaniami i wystawami – z kontaktem z szeroko pojętą kulturą. Są też osoby, które spędzają czas w bibliotece z przyjaciółmi, realizując wspólne projekty lub oddając się rozrywce, na przykład grając w planszówki. Istnieje również grupa ludzi postrzegających bibliotekę jedynie jako budynek, który mijają obojętnie, nie korzystając z jej oferty, a nawet tacy, dla których nie istnieje ona w ogóle w codziennej świadomości. Jedno jest jednak pew-

ne – biblioteki każdego typu (uczelniane, miejskie, szkolne czy pedagogiczne) sukcesywnie zmieniają swoje funkcje, stając się atrakcyjnymi przestrzeniami otwartymi dla wszystkich. Dla najmłodszych tworzy się w nich kolorowe krainy zabaw, z książeczkami, zabawkami, puzzlami, grami i wygodnymi pufami. Starsi znajdą w nich kanapy i wygodne fotele – przystań relaksu i nauki. Uczniowie i studenci mogą z kolei liczyć na komfortowe miejsca do pracy (indywidualnej i grupowej). Biblioteki odwiedzają jednak również inne grupy, o których w badaniach wspomina się znacznie rzadziej, a które również powinny pozostawać w centrum zainteresowania tych placówek. Są to osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami bądź zaburzeniami, m.in. autystycy. W dzisiejszym świecie, w którym coraz częściej zwraca się uwagę na istnienie i akceptację osób w spektrum autyzmu, biblioteki powinny być szczególnie mocno ukierunkowane na neuro różnorodność.

Zacząć należy od tego, czym jest autyzm i dlaczego każdy bibliotekarz powinien o nim wiedzieć. Autyzm jest zaburzeniem neurorozwojowym, którego przyczyny nie są do końca znane, pewne jest natomiast, że występuje w linii genetycznej i że wpływa znacząco na funkcjonowanie człowieka. Spektrum bada się, poddając obserwacji trzy obszary:

1. Interakcje społeczne (problemy z nawiązywaniem i utrzymaniem kontaktów międzyludzkich, z empatią, odczytywaniem uczuć, rozumieniem innych).
2. Komunikację (trudności ze zrozumieniem ironii, przenośni, gestów, mimiki twarzy, żartów, odbieranie informacji dosłownie, bez podtekstów, bardzo szczere wypowiedzi bez względu na sytuację, unikanie kontaktu wzrokowego).
3. Stereotypowe, powtarzalne zachowania (zachowania rytualne, nagminnie powielane, przywiązanie do schematów, trudności z akceptacją zmian).

Wiele osób w spektrum autyzmu wykazuje nadwrażliwość sensoryczną, np. na dotyk czy dźwięki, lub boryka się dodatkowo z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Samo określenie „spektrum” podkreśla fakt, że osoby autystyczne są bardzo różne i u każdej z nich zaburzenie będzie wyglądało trochę inaczej. Jak pisze Ewa Pisula: „Sposób, w jaki te zaburzenia się przejawiają, oraz ich natężenie są różne u poszczególnych osób [...]. Posługiwanie się terminem *autystyczne spektrum zaburzeń* pozwala więc na uniknięcie wielu wątpliwości i problemów” [6, s. 15].

Statystyki wskazują na systematyczny wzrost liczby osób w spektrum autyzmu. Zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych diagnoz przybywa z roku na rok, a tendencja ta jest obserwowana na całym świecie. Dane WHO z 2024 r. mówią o zdiagnozowaniu w kierunku spektrum 1 dziecka na 100 [5]. Dla porównania w latach osiemdziesiątych XX w. pozytywną diagnozę otrzymywało 1 dziecko na 2 tys. Szacuje się, że w samej tylko Unii Europejskiej jest ok. 5 mln zdiagnozowanych osób. W Polsce do końca września 2022 r. orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na spektrum posiadało 82 199 dzieci i młodzieży uczącej się [8]. U chłopców diagnoza pojawia się cztery razy częściej niż u dziewcząt [4]. Przyczyną nie jest jednak związek zaburzenia z płcią męską, ale umiejętność dostosowania się dziewczynek do oczekiwań społeczeństwa, naśladowania zaobserwowanych zachowań oraz łagodniejszy przebieg zaburzeń. Dane wskazują, że „u małych dziewczynek wczesny rozwój społeczny był znacznie mniej zaburzony niż u chłopców. Lepiej się one komunikowały, częściej inicjowały zabawy społeczne oraz poszukiwały pocieszenia w kontakcie z inną

osobą. Później prawidłowość ta ulegała odwróceniu: kobiety przejawiały większe problemy w funkcjonowaniu społecznym” [6, s. 22]. Niestety nie ma szerszych badań na temat osób, które w dzieciństwie nie były poddane diagnozie, u których autyzmu na początku nie zauważono/nie stwierdzono, a który zaobserwowano dopiero w latach późniejszych.

Obecnie informacje dotyczące autyzmu stają się coraz bardziej dostępne, a wiedza powszechniejsza. Istnieje bogata literatura na ten temat, pojawiają się filmy i seriale, organizowane są szkolenia i konferencje. Mówi się o nim głośno, wskazując na skalę zjawiska i nawołując do większej uważności oraz otwartości wobec osób nieneurotypowych. Problem jest tak powszechny, że urzędy, szkoły, przedszkola czy uczelnie nie pozostają obojętne i podejmują szereg działań ułatwiających funkcjonowanie osób w spektrum autyzmu. Zobowiązuje do tego również Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Także biblioteki powinny odgrywać znaczącą rolę w tym procesie, rozpowszechniając wiedzę na temat neuroróżnorodności oraz sprzyjając ludziom autystycznym. Pojawia się zatem pytanie: co może zrobić biblioteka i jakie działania powinna podejmować?

Po pierwsze należy zaadaptować w odpowiedni sposób przestrzeń. Biblioteka to obiekt, pomieszczenie, w którym każdy człowiek powinien czuć się dobrze. Warto wydzielić w niej strefę wyciszenia. Wygodne fotele, przygaszone światło, słuchawki pozwalające odciąć się od hałasu, stonowane kolory, specjalne grafiki ułatwiające orientację – to wszystko może sprawić, że osoba w spektrum autyzmu poczuje się w bibliotece bezpiecznie i zechce do niej wracać. Warto tak zaaranżować pomieszczenie, żeby czytelnik mógł się „zaszyć”, „wylączyć”, uspokoić, odciąć od nadmiaru bodźców.

Drugą istotną kwestią jest odpowiednie postrzeganie czytelnika o specjalnych potrzebach. Nierzadko osoba nieneurotypowa czuje się „inna”, niezrozumiana albo wręcz niewidoczna dla otoczenia. W bibliotece powinna być akceptowana, „chciana” – wówczas instytucja ta stanie się dla niej przystanią, do której zawsze może przyjść i poczuć się lepiej; nie tylko wtedy, gdy chce wypożyczyć książkę czy wykonać projekt, ale również wtedy, a może właśnie wtedy, gdy nie czuje się zbyt dobrze.

Trzecią, nie mniej ważną kwestią jest bibliotekarz – wyrozumiały, nieoceniający, pomocny, kulturalny i – co bardzo ważne – posiadający aktualną wiedzę na temat autyzmu, a więc odpowiednio przeszkolony. Z taką osobą można porozmawiać nie tylko o książkach, ale również o swoich problemach albo zwyczajnie pomilczeć. Warto zatem zainwestować w dobre, odpowiednio przygotowane szkolenia dla pracowników bibliotek, by wyposażyc ich w niezbędną wiedzę na temat autyzmu i uświadomić, że rolą bibliotekarza jest indywidualizowane podejście do każdego czytelnika.

Ostatnią, wartą podkreślenia kwestią jest otoczenie. By być bliżej osób w spektrum, trzeba uświadamiać społeczeństwo, że autyzm istnieje i że nie jest chorobą zaraźliwą albo złym zachowaniem, „niewychowaniem”. Biblioteka pełni tu szczególną rolę. Poprzez gromadzenie oraz promowanie literatury i filmów na temat autyzmu może w skuteczny sposób szerzyć wiedzę na jego temat. Doskonałym pomysłem mogą być cykliczne spotkania dla rodzin żyjących z osobą autystyczną, szkolenia i konferencje dla szerszego grona odbiorców, współpraca z poradniami oraz gabinetami psychologów.

Są w Polsce biblioteki, które podjęły już pierwsze próby dostosowania się do tych potrzeb. Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Różewicza we Wrocławiu organizuje cotygodniowe spotkania dla rodziców i opiekunów dzieci z autyzmem, a raz w miesiącu spotkania dla rodziców, którzy odebrali diagnozę dziecka i nie wiedzą, co robić dalej. Dodatkowo w każdy poniedziałek wybrane filie zapraszają osoby autystyczne do odwiedzin przy przygaszonym świetle i cichych rozmowach. Można również znaleźć w bibliotece specjalne materiały i grafiki, które pozwalają na łatwiejszą orientację w zbiorach i w samej placówce. Dodatkowo biblioteka nieustannie wzbogaca swoje zbiory o pozycje dotyczące autyzmu [1].

Z kolei w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Świeciu powstał projekt pod nazwą „Twórcze zacisze. Przestrzeń przyjazna dla spektrum autyzmu”. Nieformalna grupa kobiet „MaMy i Działamy” wraz z biblioteką pozyskały fundusze do stworzenia w niej miejsca dedykowanego dzieciom w spektrum i ich rodzinom. Jak píše píše Hanna Liebrecht z biblioteki miejskiej: „Celem naszych działań jest integracja rodzin z dziećmi w spektrum, współpraca społeczności i nauka tolerancji odmienności. Utworzyliśmy przestrzeń do nawiązywania kontaktów i budowania relacji między sobą. Dzięki naszej współpracy w bibliotece powstało miejsce socjalizacji, trenowania umiejętności komunikacyjnych i rozwijania kompetencji społecznych oraz nauki kreatywnego spędzania czasu wolnego. Regularne spotkania wspomagają rodziny w budowaniu więzi społecznych i poczucia przynależności [...]. Wszyscy pracownicy biblioteki zostali odpowiednio przeszkoleni. Dzięki temu zapewniamy użytkownikom poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia i przede wszystkim – akceptacji. Wspólnie tworzymy pierwszą w mieście, bezpieczną przestrzeń dedykowaną osobom neurorozno-rodnym” [7]. W ten sposób powstał w bibliotecznym oddziale dla dzieci kącik wyciszenia, oddzielony zasłonami dźwiękochłonnymi. W strefie wypoczynku znalazły się takie elementy, jak: sensoryczne poduszki i kocyki, wygodny fotel, tablice manipulacyjne oraz różnego rodzaju zabawki sensoryczne. Została stworzona przestrzeń, gdzie dziecko czuje się dobrze i bezpiecznie, a jego potrzeby mogą być zaspokojone. Pełni zrozumienia i empatii bibliotekarze okazują się tu niezastąpieni, a rodzice mogą odetchnąć z ulgą – jest miejsce, gdzie ich dzieci są rozumiane i akceptowane. Poza przyjazną przestrzenią biblioteka organizuje warsztaty arteterapeutyczne oraz w każdą pierwszą sobotę miesiąca „soboty sensoryczne”, w których dzieci w spektrum i ich najbliżsi mogą uczestniczyć, a także liczyć na pomoc bibliotekarza oraz wyrozumiałą obsługę.

W ramach wsparcia dla rodziców zorganizowano w bibliotece rozmaite cykle spotkań, jak: „Integracja sensoryczna” z Dorotą Chyllą (spotkanie we współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Świeciu), „Kolędowanie integracyjne” z Klaudią Wiśniewską, pogadanki „O roli farmakologii w spektrum autyzmu” z dr Dagmarą Racą-Piekarz, „Porozmawiajmy o złości u dzieci w spektrum autyzmu” z psycholożką Grażyną Rychlicką, „Wypalenie rodzicielskie” z dr Anną Pułjan-Laudańską, „Uważność dla rodziców” z Moniką Melkowską, „Jak komunikować się z dziećmi” z Weroniką Zielińską (spotkanie we współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Świeciu)¹. Jak sygnalizuje Hanna Liebrecht: „Spotkania dedykowane rodzicom mają obecnie nieco odmienny charakter oraz odbywają się z mniejszą częstotliwością. Poszerzyliśmy formułę tych spotkań – obecnie

¹ Z korespondencji osobistej z p. Hanną Liebrecht.

obejmują one wsparcie dla rodzin dzieci z różnorodnymi neuroatypowościami oraz wszelkimi niepełnosprawnościami, nie ograniczając się wyłącznie do spektrum autyzmu. Naszym celem jest stworzenie otwartej i przyjaznej przestrzeni dla wszystkich rodziców dzieci o różnicowanych potrzebach. Każdy jest u nas mile widziany”².

Warto podkreślić, że biblioteki w Polsce coraz częściej włączają się w obchody Światowego Dnia Świadomości Autyzmu, promując zbiory na temat autyzmu, współorganizując konferencje i spotkania dla zainteresowanych tym tematem, czy podświetlając budynki na niebiesko, a więc w kolorze symbolizującym autyzm. W bibliotekach akademickich tworzy się pokoje pracy indywidualnej, gdzie można się nie tylko uczyć, ale także wyciszyć i побыć samemu. Biblioteka Politechniki Białostockiej ma takich pokoi aż 12 (fot. 1), Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi – 11, a Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – 9. Takimi pomieszczeniami dysponują również Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego, Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteka Politechniki Poznańskiej, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Politechniki Wrocławskiej, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka CINIBA w Katowicach czy Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie posiada nie tylko pokoje do pracy indywidualnej, ale także kabinę akustyczną (fot. 2), zaś Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego – pokój wyciszeń. O pokojach pracy indywidualnej pomyślano również w Bibliotece Politechniki Śląskiej, która przeszła w ostatnich latach gruntowny remont (fot. 3 i 4). Pokoje te są bardzo chętnie wykorzystywane przez studentów, ponieważ potrzeba spokojnej pracy, odizolowania się od bodźców zewnętrznych lub po prostu chwilowego wyciszenia się jest w obecnych czasach dla wielu osób bardzo ważna.

Fotografia 1. Pokoje pracy indywidualnej w Bibliotece Politechniki Białostockiej

Źródło: <https://biblioteka.pb.edu.pl>.

² Z korespondencji osobistej z p. Hanną Liebrecht.

Fotografia 2. Kabina akustyczna w Bibliotece Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

Źródło: <https://lustrobiblioteki.pl/2022/02/kabina-akustyczna-i-pokoje-do-cichej-nauki-w-bibliotece/>.

Fotografia 3 i 4. Pokoje pracy cichej w Bibliotece Politechniki Śląskiej

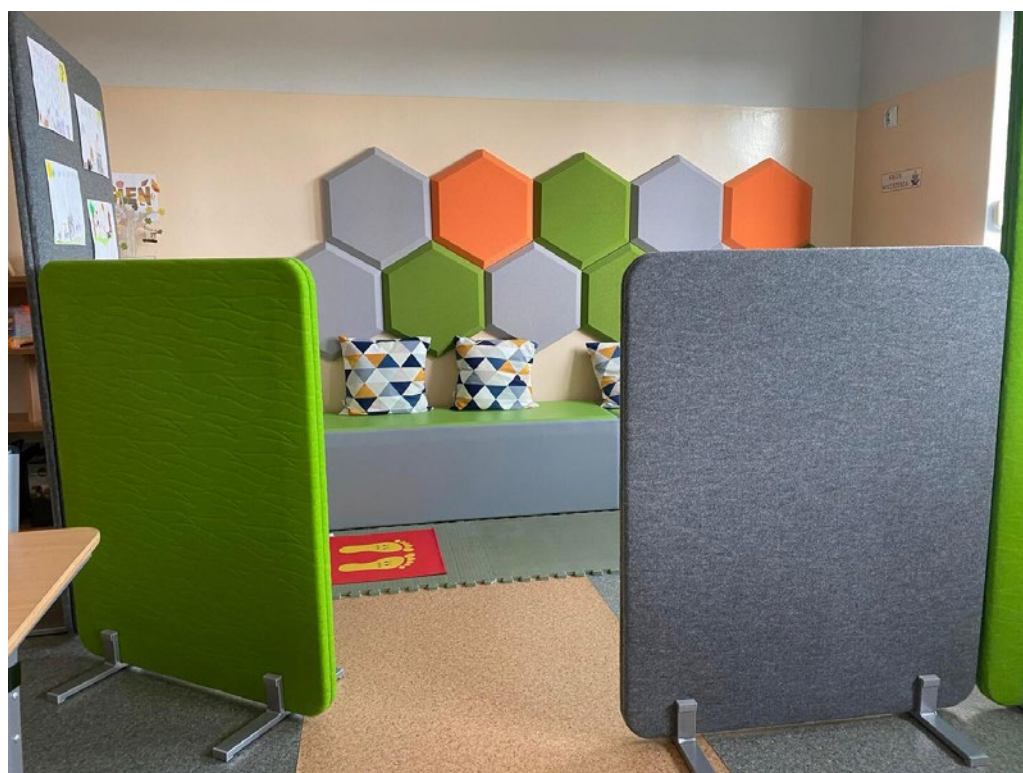

Źródło: Elżbieta Ryszka – kustosz Biblioteki Politechniki Śląskiej.

Biblioteki akademickie mają wielki potencjał, by uczestniczyć w akcjach na rzecz osób autystycznych. Szczególnie pożyteczne mogą okazać się organizowane dla szerokiego grona akademickiego prelekcje, szkolenia, konferencje, spotkania z ludźmi, których autyzm bezpośrednio dotyczy lub które stykają się z nim na co dzień. Wiedzy o autyzmie potrzebują bowiem zarówno studenci i ich wykładowcy, jak i cała społeczność akademicka, włączając pracowników bibliotek czy pracowników administracji. Ponadto ciekawym pomysłem mogą być spotkania wyciszające organizowane cyklicznie w bibliotekach oraz warsztaty lub treningi umiejętności społecznych dla dorosłych. Lubelska Fundacja Alpha zachęca uczelnie do dzielenia się najlepszymi praktykami dotyczącymi wspierania osób w spektrum autyzmu. W 2025 r. uruchomiła kolejną już, III edycję programu pod nazwą „Wydział przyjazny dla Każdego”, który ma na celu promowanie działań na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami poprzez wyrównywanie szans i ułatwianie pełnego uczestnictwa w życiu studenckim. Dobrze, sprawdzone rozwiązania i nowe pomysły mogą zgłaszać uczelnie z całej Polski, a także sami studenci. Najlepsze praktyki zostaną nagrodzone, a wydziały wspierające osoby autystyczne otrzymają certyfikat „Wydziału przyjaznego dla Każdego”.

Coraz aktywniej w działania na rzecz osób neuroróżnorodnych włączają się też biblioteki szkolne. Wynika to po części z roli tych bibliotek, jaką pełnią one w środowisku szkolnym. Realizując program profilaktyczno-wychowawczy oraz zadania statutowe placówki oświatowej, dzięki współpracy z nauczycielami, wychowawcami oraz rodzicami uczniów, biblioteka szkolna pozyskuje informacje na temat swoich czytelników i ich specjalnych potrzeb edukacyjnych. Dzięki temu może i powinna być przestrzenią przyjazną dla każdego ucznia, szczególnie dla dzieci zagubionych, mających trudności na różnych płaszczyznach. To właśnie te dzieci szukają często w bibliotece ciszy i spokoju, chcą odpocząć od hałasu i bodźców zewnętrznych. Czasem potrzebują rozmowy i wsparcia, a czasem wolą po prostu побыć same. Mając to na uwadze, warto zabiegać o dodatkowe środki na wyposażenie szkolnych bibliotek, by stworzyć uczniom kąci wyciszenia, zakupić zabawki sensoryczne, zapewnić pomoce dydaktyczne i aktualne zbiory na temat autyzmu, promując w ten sposób temat wśród całej społeczności szkolnej. Takim kąciem ciszy dysponuje m.in. Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana Kochanowskiego w Mońkach (fot. 5), Szkoła Podstawowa im. Bolesława Chrobrego w Zawidowie (fot. 6) oraz Szkoła Podstawowa nr 1 w Koźminie Wielkopolskim (fot. 7 i 8).

Fotografia 5. Kąci wyciszenia w Szkole Podstawowej nr 2 w Mońkach

Źródło: <https://sp2monki.stronizklasa.pl/kacik-wyciszenia,679,pl>.

Fotografia 6. Kącik wyciszenia w Szkole Podstawowej w Zawidowie

Źródło: <https://www.szkola.zawidow.pl/artykuly/item/1439-strefa-cisy-z-ksiazka#prettyPhoto>.

Fotografia 7 i 8. Kącik wyciszenia w Szkole Podstawowej nr 1 w Koźminie Wielkopolskim

Źródło: <http://sp1.kozminwlkp.pl/zakladka-biblioteka-4/>.

Biblioteka szkolna to również idealne miejsce do organizacji różnego typu warsztatów z zakresu arteterapii, a także spotkań biblioterapeutycznych, w których mogą brać udział zainteresowani uczniowie. Można w takie spotkania wplatać elementy treningu umiejętności społecznych czy zabawy sensoryczne, wykorzystywać filmy, muzykę, ruch, karty pracy. Warto pokazywać na podstawie wybranych bohaterów literackich, którzy borykają się z podobnymi problemami, jak można je przezwyciężyć. Poczucie, że uczniowie są rozumiani i bezpieczni, a biblioteka wspiera ich w trudnościach, będzie dla nich niezwykle ważnym doświadczeniem i da przekonanie, że są ważni i akceptowani.

Opisując działania prowadzone przez biblioteki różnego typu, nie sposób przeoczyć bardzo ważnego projektu, który przyczynił się do promocji i zrozumienia autyzmu w środowisku polskich bibliotekarzy. Projekt o nazwie „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z autyzmem”, realizowany w latach 2015-2016, został stworzony przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we współpracy z Fundacją SYNAPSIS. „Fundacja ta powstała w 1989 r. jako jedna z pierwszych w Polsce organizacji pozarządowych działających na rzecz osób w spektrum autyzmu i ich rodzin” [9, s. 293]. Wiedza i narzędzia, jakimi dysponuje Fundacja, przyczyniły się do rozpowszechnienia tematyki neuroróżnorodności w wielu kręgach społecznych, a wspomniany projekt to tylko jeden z wielu, w którego realizację organizacja aktywnie się włączyła. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich jako inicjator projektu wskazało na potrzebę uświadomienia wśród bibliotekarzy problemu oraz uczynienia każdej biblioteki miejscem dostępnym dla wszystkich, także dla osób z różnego rodzaju trudnościami bądź ograniczeniami. Wśród szeregu akcji podjętych przez pomysłodawców i organizatorów projektu zna-

lażyły się takie działania, jak: stworzenie filmów ułatwiających osobom autystycznym wizyty w bibliotece oraz gry *Labirynt*, mapy, książeczki do komunikacji mającej na celu ułatwienie kontaktu z bibliotekarzem oraz szkolenia. „Podczas spotkania podsumowującego wszystkie wizyty wielu bibliotekarzy przyznało, że zmienili oni postrzeganie osób autystycznych. Wcześniej uważali osoby w spektrum autyzmu za nieprzewidywalne i wycofane. Bali się, że nie będą wiedzieli, jak z nimi rozmawiać i czy w ogóle się skomunikują z takim czytelnikiem. Wynikało to z licznych stereotypów i braku wcześniejszych doświadczeń. Po spotkaniach z uczestnikami bibliotekarze nabrali pewności siebie i byli gotowi do bezpośrednich kontaktów” [9, s. 295]. Dla bibliotekarzy, którzy nie mieli okazji uczestniczyć w projekcie oraz dla wszystkich pracowników bibliotek, którzy chcą miejsce, w którym pracują, stworzyć dostępnym i przyjaznym dla osób w spektrum, a także podnieść swoje kompetencje zawodowe, powstał poradnik *Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z autyzmem* [3], dostępny w formie pdf na stronie internetowej autyzm.sbp.pl. Podzielony na pięć części, prowadzi bibliotekarza od omówienia zjawiska i skali autyzmu, poprzez przykłady dobrych praktyk i opisy podjętych w czasie realizacji projektu działań, aż do porad i opisu realnych rozwiązań, które można wdrożyć w bibliotece. Wśród wskazówek znalazły się takie podpowiedzi, jak:

- bądź przyjazny, ale nie narzucaj się;
- nie zniechęcaj się, gdy osoba z autyzmem, z którą rozmawiasz, nie patrzy Ci prosto w oczy;
- daj czas na odpowiedź i bądź cierpliwy, gdy rozmówca nie odpowiada natychmiast na zadawane pytania;
- bądź przewidywalny, uprzedzaj o zmianach, nie zaskakuj;
- podczas rozmowy używaj krótkich zwrotów i jasnych, konkretnych sformułowań; podawaj przykłady;
- upewnij się, że osoba, z którą rozmawiasz, wie, o co Ci chodzi;
- unikaj abstrakcyjnych pojęć, żartów, ironii, dwuznaczności, porównań i metafor [3, s. 28].

Skala zjawiska autyzmu jest ogromna i równie ogromna odpowiedzialność leży po stronie społeczeństwa, by odpowiednio przygotować się do pracy z osobami neuro różnorodnymi oraz do codziennego przebywania z nimi. W Polsce i polskich bibliotekach ciągle istnieje problem dostępności. Pojawia się konieczność rozwoju kompetencji bibliotekarzy niezbędnych w pracy z czytelnikami w spektrum autyzmu, a także zrozumienia ich punktu widzenia. W książce autorstwa Temple Grandin i Debry Moore pt. *Autyzm: przewodnik*, czytamy: „Istotną cechą wielu osób ze spektrum jest niechęć do proszenia o pomoc. Niektórzy mogą nawet nie zdawać sobie sprawy z tego, że takiej pomocy potrzebują. Ta kombinacja cech może doprowadzić do izolacji osoby i pozostawienia jej bez niezbędnego wsparcia [...]. Osoby autystyczne, podobnie jak wszyscy inni, będą zawsze napotykały nowe wyzwania, wymagające nowych umiejętności. Postawa skupiona na uczeniu się przez całe życie i na rozwoju polega na postrzeganiu osób w spektrum jako ludzi zdolnych do stałego wzrostu i potrzebujących dodatkowego wsparcia” [2, s. 286–287]. Dużą jest tu rola szerokiego grona osób pracujących z innymi ludźmi (urzędników, nauczycieli, bibliotekarzy, lekarzy itd.), by mieć odpowiednią wiedzę i wspierać oraz propagować działania mające na celu zrozumienie spektrum autyzmu. Dlatego „nie ignoruj zachowań, których nie potrafisz wyjaśnić; takie za-

chowania stanowią najbardziej wartościowe dane” [2, s. 37] oraz „pamiętaj, że osoba z autyzmem może czuć się zaniepokojona w nowej sytuacji. Objawem niepokoju i braku poczucia bezpieczeństwa mogą być tzw. manieryzmy ruchowe, np.: kołysanie się, machanie rękami, podskakiwanie. Staraj się nie zwracać na nie uwagi. Nie jest to przejaw agresji. Jeżeli jednak manieryzmy będą się nasilać, może to oznaczać, że sytuacja jest zbyt trudna dla osoby ze spektrum autyzmu. Zaproponuj wówczas przejście do spokojniejszego miejsca. Możesz również zapytać osobę wspierającą (rodzica, opiekuna), czy i w jaki sposób mógłbyś pomóc” [3, s. 29]. Korzystajmy więc z dobrych praktyk i działajmy, zmieniając świat na lepsze.

Bibliografia

1. *Biblioteka przyjazna osobom z autyzmem* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://biblioteka.wroc.pl/projekty/biblioteka-przyjazna-osobom-z-autyzmem/>. Stan z dnia 25.04.2025.
2. GRANDIN Temple, MOORE Debra. *Autyzm: przewodnik*. Kraków: Copernicus Center Press, 2024. ISBN 978-83-7886-666-4.
3. GRZECZNOWSKA Anna, KOCYŁAK Izabela, SZTAJERWALD Aleksandra, WERPACHOWSKA Renata, WARZECHA Dominik. *Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem: poradnik*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2016. ISBN 978-83-64203-65-7.
4. *Jak często występuje autyzm?* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://polskiauzyzm.pl/rozpoznaenie-autyzmu/>. Stan z dnia 25.04.2025.
5. *Ministerstwo Zdrowia: według WHO jedno na 100 dzieci jest w spektrum autyzmu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Ministerstwo-Zdrowia-wedlug-WHO-jedno-na-100-dzieci-jest-w-spektrum-autyzmu,256975,14.html>. Stan z dnia 25.04.2025.
6. PISULA Ewa. *Małe dziecko z autyzmem*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2010. ISBN 83-89574-87-X.
7. *Przestrzeń przyjazna dla spektrum autyzmu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://lustrbiblioteki.pl/2023/10/przestrzen-przyjazna-dla-spektrum-autyzmu/>. Stan z dnia 09.05.2025.
8. *Spektrum autyzmu: diagnozy na wyrost czy faktyczny wzrost przypadków?* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://zdrowie.pap.pl/rodzice/spektrum-autyzmu-diagnozy-na-wyrost-czy-faktyczny-wzrost-przypadkow>. Stan z dnia 25.04.2025.
9. SZTAJERWALD Aleksandra. Biblioteka dostępna dla osób w spektrum autyzmu. *Przegląd Biblioteczny*. 2024, z. 2, s. 289–305. ISSN 0033-202X.